

לבירור חוקמן של תקנות הקהל

הרב אלישע אבינר (לנגנאור)

(החוקף ההלכתי של התקנות המוניציפאליות)

אין כשורות הבאות, אלא הצעה השיטות העיקריות על-מנת שתהיינה קריאות גם למי שאינו בקיא בסוגיות השונות עם מפרשיהן. החידושים המעטים באו רק אגב-גורא, וללא העיון הראוי.

הקדמה

במשנה במסכת ב"ב דף ז' : , מוזכרים מספר צרכים עירוניים יסודיים, שבני העיר יכולים לכוף אותם על שאר תושבי העיר: "כופין אותו (את תושב העיר) לבנות לעיר חומה ודלתיים ובריה". המשנה לא פירטה מי הם הכופים, ומי "אותו" שבגללו נדרשים להשחמש כאמצעי כפייה, אולם, הרמב"ם (הל' שכנים, פ"ו הל' א') הרחיב ופירט: "כופין בני העיר זה את זה". דהיינו, רשות נתונה לחלק מתושבי העיר לכוף על יתרת התושבים.

משנתנו הזכירה "חומה, דלתיים ובריה" שהם צרכי ביטחון, אבל התוספתא למס' ב"מ מוסיפה שלבני העיר רשות כפייה גם בתחום אחר: רכישת תשמישי קדושה. "כופים בני העיר זה את זה לבנות להן ביהכ"נ ולקנות להן ס"ת ונביאים". אף דין זה נפסק ברמב"ם.

המשנה לא גילתה לנו מהו המקור לסמכות הכפייה של בני העיר. אולם מתוך שדין זה נסמך במשנה, לדין אחר של כפייה, הכפייה ההדדית של השכנים "לבנות בית שער ודלת לחצר" - סברו האחרונים לומר שיש נימוק דומה לכפיית בני העיר ולכפיית שכנים.

הטעם לכפיית השכנים אינו קשור בהלכות נזקים, שכן בניית בית שער ודלת לחצר אינה באה למנוע מן השכנים נזק הדדי, אלא באה להגן עליהם מנזק הבא מצד בני רה"ר על-כרחך כפייה זו נעוצה בדין אחר.

לדעת "הקובץ שיעורים" ס' מ"א, הכפייה - מדין כופין על מידת סדום. חצר שננעלת בדלת עולה בערכה ובשוויה (בשוק נכסי דלא נידי) על חצר פרוצה. "נמצא שלא חיסר מהוצאת הדלת וחבירו נהנה וכופין על מידת סדום". לדעת הקובץ, זהו הטעם אף לכפיית בני העיר.

אולם, יש מן האחרונים (כפי הנראה, לדעה זו נוטה רבי ראובן
בחי'דושיו ס"א) שכפיה זו היא מגדרי השותפות. כשם שאסור לשכן
להזיק לחבירו (כגון היזק ראייה), כך חייב השכן לדאוג לצרכי
השכנות המשותפים. וכל פירוד או אי השתתפות בבית משותף, כמוה
כנזקי שכנים, שכן השכן המבטל את השותפות, הרי הוא כמזיקה בסועל.
נצטרך להוסיף על ביאור זה שלא רק שכנים מוגדרים כשותפים, אלא
אף בני העיר כולם מוגדרים כשותפים. ואכן דברי ראשונים רבים,
(בעיקר ברשב"א במספר חשובות) רומזים לכך שבני העיר כולם שותפים.

בשתי דרכים אלו ביארנו את דין המשנה, אולם יש לעיין אם בזה
גם יוסבר הדין של החוספתא, שכופים על בניית בית כנסת וקניית ס"ח.
אכן, על פי פירושו של הקובץ, לא נוכל לבאר את הדינים האלו. הקובץ
נדחק בתירוצו (לדעתו - זה מדין כפיה על המצוות וצ"ע) אף לפי הביאור
השני, יקשה להניח שחובת הדאגה לעיר המשותפת, המוטלת על חושבי העיר,
שסירוב מלהשתתף בה מוגדרת כנזק, כוללת גם בניית ביהכ"נ, אם כי
בדוחק נוכל לומר זאת.

אולם, בגמ' בדרף חז', נמצאת דוגמא נוספת לסמכותם של בני העיר:
"רשאיין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים (דהיינו לקבוע מחיר
מקסימום למצרכים מסויימים) ולהסיע על קיצתם (לקנות את העובר על
דבריהם)". רשימה יוחר מפורטת נמצאת בתוספתא למס' ב"מ פרק י"א (י"א).
אם נתרגם ללשוננו את הרשום שם, נראה שהסמכות של בני העיר מקיפה
שטחים רבים.

- 1) קביעת שכר עבודה מינימום ומקסימום.
- 2) פיקוח וניהול חיי הכלכלה.
- 3) הקנות פוליטיות או ביטחוניות (אסור להיראות "אצל מלכות").
- 4) הקנות של אגודות מקצועיות המחייבות עובד פרטי.
- 5) וויסות של סדרי עבודה.
- 6) צו ריתוק לעובד בשעת הצורך.

רואים אנו שסמכות בני העיר רחבה מאוד, ולא נוכל לקשור אותה
עם אחד משני הטעמים שהוזכרו לעיל. ואדרבא, איסכא מסתברא, יש לקשור
את הדינים של כפיה על בניית חומה, בניית ביהכ"נ וקניית ס"ח,
כסמכות הרחבה שניתנת לבני העיר, ולראות את הדינים האלו כסעיפים
בהלכה הכללית של "רשאיין בני העיר וכו'".

אומנם יש להעיר שלשון המשנה שונה מלשון הגמ'. במשנה נאמר "כופין", ולעומת זה בחוספתא הכללית לב"מ נאמר "רשאיין בני העיר". אף הרמב"ם שמר על האבחנה הלשונית, ויהרה מזו – את דין המשנה ודין הכפייה על ביהכ"נ וס"ה הכליל הרמב"ם בהלכות שכנים, ואת החוספתא הכללית לענין רשאים בני העיר, הכליל בהלכות מכירה.

לכן נראה שיש הבחנה בין ההלכות בלשון "כופין", לביין ההלכות בלשון "רשאיין". לשון "כופין" בא לציין דין קבוע, שאינו מחייב הסכמה מיוחדת, ולכן גם המיעוט יכול לכוף על הרוב. בלשון "רשאיין" – רק הסכמת הרוב או הכל יוצרת את חוקף החקנה.

ואכן המאירי, על הנאמר במשנה שכופים את אחד מבני החצר שאינו רוצה לסייע בבניית השער והדלת לחצר, כותב: "ואף אחד מהם כופה את חבריו בכך". ופשוט שהוא הדין שמיעוט מבני העיר יכולים לכוף חומה ודלתיים, על ביהכ"נ וס"ה.

וכן פסק הרמ"א בשו"ע חומ' ס' קס"ג, בשם רבנו ירוחם, וכן כתב המהר"י מינץ שכל צרכי העיר, אע"פ שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתונות או מקוה וכיו"ב אפ"ה צריך ליחן חלקן "ואפ"י מועט כופין את המרובין".

העולה מזה שיש למועט כוח לכוף את המרובין על כל צרכי העיר, כפי שפסק הרמ"א שם "וה"ה לכל צרכי העיר".

לשון "רשאיין" מציין תקנה המסורה לכל קהילה וקהילה ולכל דור ודור בהתאם לרצונם, בלשון "כופין" באה המשנה לקבוע דין כללי, לכל קהילות ישראל.

לפ"ז מובן למה האחרונים לא חלו את דיני המשנה בחוספתא הכללית וחפשו טעם פרטי למשנה, שמבאר את הכפייה: או מדין כופים על מידת סדום, או מצד הגדרת השותפות.

1. הטעם לסמכות בני העיר לתקן חקנות

למדנו בחוספתא ש"כשאיין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ולהסיע על קיצחן" – (דהיינו לקנוס).

מפשט הדברים עולה שיש סמכות לרוב בני העיר לחקוק חוקים עירוניים חדשים, ולכוף אותם על המיעוט, ואפילו לקנוס אותם. דהיינו, שיש לבני העיר סמכות מחוקקת וסמכות מבצעת (כולל אכיפת החוק), וכך פירשו ראשונים רבים. אולם ראשונים אחרים חולקים על שיטה זו ומקשים: מהיכן שואבים בני העיר את כוחם לחקוק חוקים חדשים לאכוף אותם ולקנוס עליהם. לדעתם, אין לבני העיר אלא אך ורק סמכות מבצעת.

א. לדעת הר"ם והראביה (הובאו במדרכי), רבינו גרשום (הובא בספ"ע אות י'), וכן הרשב"א (בחשובות) והריב"ש, יש סמכות לאנשי העיר, או לנבחרי הקהל המייצגים אותו - טובי העיר - לחקן חקנות כמו ב"ד, ולהפקיר מדין הפקר ב"ד, ולהעניש (כמבואר בגמ' שברשות הב"ד להפקיר, להעניש, לקנוס, להלקות ולהחרים וכו').

שני חידושים בדבר: -

(1) הרוב מכריע את המיעוט, וזה מהדין הכללי של רובו ככולו או מצד הכלל "אחרי רבים להטות", כאשר כלל זה נכון, לדעת כמה ראשונים, לא רק בדיינים או בב"ד אלא בכל החלטה בין חורנית בין אזרחית.

(2) שאף שאינם ב"ד, מוענקות להם סמכויות של ב"ד וכתב רבינו גרשום: "כל מי שנחמנה על הציבור הוא כאביר האבירים, ויפחח בדורו כשמאל בדורו". פירוש - הסמכות להפקיר מסורה למנהיגים: לשמאל ולביה דין, או למנהיגים שנחמנו אף שאינם בדרגת ב"ד כמו יפחח. ואכן העיר הגר"ש ישראלי שליט"א (בספרו עמוד הימיני), שהפסוקים מהם לומדת הגמ' (גיטין לו:) שהפקר ב"ד - הפקר, אינם עוסקים בב"ד ובדיניו אלא בראשי העם, במנהיגי הציבור (ראשי השבטים, או נבחרי הקהל, בכל אחר ואתר).

הקשו הראשונים על שיטה זו מהמבואר בגמ' גיטין לו:, שכן ההפקרה מסור אך ורק לב"ד חשוב כמו זה של רב אמי ורב אסי. הגמ' שם, קובעת שלא כל ב"ד ראוי לחקן פרוזבול (שמבוטט על הפקר ב"ד הפקר) אלא רק כעין ב"ד של רב אמי ורב אסי, דהיינו ב"ד חשוב של גדולי הדור.

חירץ הריב"ש (בשנ"ח ס' שצ"ט) שתקנות הקהל שונות מפרוזבול
שהוא הפקעה ממון שלא כדין תורה. "אבל מה שעושים בני העיר
בעירם לענין תקנותיהם הרי הם כבי דינא דרב אמי ורב אסי".
דהיינו, תקנת הפרוזבול היא חקנה להפקעה דין תורה. על - מנח
שהשביעה לא תשמט את הכספים, - לשם כך, דרוש גדול הדור. אבל
חקנות עירוניות שבאות להסדיר את חיי התושבים מסורה ביד כל
מנהיג.

אומנם, מצאנו בראשונים חקנות הקהל שמפקיעות דיני תורה, כגון
החקנה המובאת ברשב"א תשו"א אלף ר"ו וכן בריב"ש דלעיל, שחיקנו
בעיר אחת שאין לי שא אשה ללא רשות נאמני הקהל, ואך ורק בפניהם
ובפני עשרה, והעובר על החקנה כסף קידושיו מופקע, וקידושיו
אינן קידושין. הרשב"א פסק שחקנה זו תקיפה, והקידושין מופקעין,
והוסיף שאף הרמב"ן הסכים עמו. לכאורה יש בחקנה זו הפקעת דין
תורה, אלא שיש להבחין בין חקנה הסתגדת לדין תורה כגון פרוזבול,
לבין חקנה שרירותית הנוגעת לדין תורה בעקיפין.

והביא הריב"ש חירון נוסף ע"פ ר"ת שכתב דלאו דוקא ב"ד כרב אמי
ורב אסי (דהיינו גדולי הדור) אלא ב"ד רבה באחריה, וזא לאפוקי
ב"ד נמוך במקום שיש ב"ד יותר חשוב, "אבל כל בי"ד קבוע בעירו
יכול להפקיע ממון, וכ"ש הקהל".

כלל פשוט הזכיר המהרי"ק בשו"ת ס' ק"פ - סמכות ישנה לבני העיר
או לטובי העיר לחקון חקנות, אולם, על טובי העיר להיות נבחרים
העיר, הם אינם יכולים למנות את עצמם ולפסוע על ראשי עם קודש.

ר"ת המהר"ם מרוסנבורג, ריב"ק והרב מאיר בר' מרדכי (הובאו
במרדכי למס' ב"ב) וכפי הנראה גם המהרי"ק, חולקים על השיטה
הקודמת. לדעתם, אין כח לרוב בני העיר לכופף על המיעוט, וכ"ש
שאינן להם כח לקנוס ולהפקיע. לדעתם, אך ורק לב"ד של גדולי
הדור, כעין רב אמי ורב אסי, סמכות הפקעה, ע"פ הגמ' גיסיין לו:.

אך ורק על חקנה שהחבלה על דעה כל תושבי העיר, והותנו מראש
דרכי ענישה וקנסות על העובר עליה, יש רשות לטובי העיר ולנבחרים
הקהל, לקנוס ולאכוף את החוק. הוא הדין לחקנה שנהוגה בעיר מקדמא
דנא, ובני העיר שהחיישבו בעיר, החיישבו בה ע"ד כן.

(1) אולם, עדיין הדבר צ"ע. אם המיעוט אינו חייב לציית להחלטות הרוב, מהי סמכותו של המנהג (שנהג משנים קדמוניות) לחייב, איך החלטות קודמות, כוחן יפה לחייב את הדורות הבאים, ילידי המקום, שלא נתנו הסכמתם. למה לא יחשבו הדורות הבאים לפחות כמיעוט שאין הרוב יכול לכופו. קשה להניח שכל מי שנולד בעיר וגר בתוכה, גר בה על דעת שהוא מקבל את ההחלטות השונות, דאל"כ עליו היה לעזוב את המקום, דזה גופא מנלן, וכי מהיכן שואבים בני העיר לדעה זו, כח לגרש אותו ממקומו (הוא יכול לערער על עצם ההחלטה לגרשו).

ע"כ מצינו בנוב"ש (חומ"ס סו"ס נ"א) שיש להבחין בין תקנה שאדם מקבל על עצמו בחרם ובשבועה שאין זה מחייב את הדורות הבאים, לבין תקנה שגדולי הדור מטילים אותה בחרם שמחייבת אף את הדורות הבאים.

וכן מצינו בריב"ש (אלא שהריב"ש גופא אזיל ליה בחר הרשב"א והראב"ה) בסימן שצ"ט: " אבל בני העיר יכולים להתנות כרצונם ואף הקטנים בכלל תקנתם לכשיגדלו, דאל"כ בני העיר כשמחנין... היו צריכים לחדש תקנתם בכל יום מפני הקטנים שנעשים גדולים יום יום, וזה דבר בטל, אלא כל בני העיר, בכלל תקנתן ואף הנולדים לאחר מכן שהרי הציבור יכולים לעשות תקנה עליהם ועל זרעם כמו שמצינו בפלגש בגבעה שלפי שנשבעו איש ממנו... וכן כתב הרמב"ן במשפט החרם שכן הדין בכל קבלת רבים שחלה עליהם ועל זרעם כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגילה ובצומות, ועוד שאפילו בדברים שלא קיבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא נהגו כן מצדדם לעשות גדר וסייג לתורה אף הבנים חייבים לנהוג באותו גדר" ע"ש. הריב"ש ביסס את היסוד שקבלת רבים מחייבת גם את הדורות הבאים על התנ"ך, על קבלת התורה, על מגילה וצומות, ועל המנהגים.

ונראה שהסברא היא שקבלת היחיד אינה מחייבת אלא אותו, ולא בניו, מפני שבניו לא נכנסו בכלל ההתחייבות - אבל ציבור שקיבל על עצמו, ולא הפרטים החולפים שבו, הרי הציבור חייב לכל הדורות, מפני שאותו ציבור קיים בכל הדורות, אלא שפרטיו מתחלפים, כמו שנאמר "ציבור לאצת", כשבני העיר מתקנים תקנה, אין אנו רואים ואך ורק שכל החושבים הנוכחיים הסכימו עליה, אלא שהעיר קיבלה את התקנה, ועיר זו קבועה וקיימת, ולא יסוף מזרעם ואכמ"ל.

(2) לדעת ר"ח, המהר"ם מרוטנבורג וההולכים בשיטתם, התוספתא "רשאיין בני העיר להתנות... ולהסיע על קיצתן" תחפרש באופן שונה: רשאיין בני העיר להסיע על קיצתן, דהיינו להעניש, בתקנות קדומות לענין מידות ושכר פועלים או היכא שהתנו ביניהם כל בני העיר. מירוש המילה "רשאיין" מחוברת לסיפא "להסיע על קיצתן". ושיטה זו מפורשת בתוס' ב"ק קט"ז: ד"ה ורשאים החמרים: "מירוש, רשאים להסיע ממון, אף כבר עשו תנאי קודם כמו, ורשאיין בני העיר להסיע על קיצתן". מוכח שאף התוס' בב"ק סובר כשיטה הזו.

גם לשיטה זו, יש במאמר התוספתא חידוש גדול, כדברי המהר"ם (הובא במרדכי) שהחיוב על שמירת התקנות בהסכמת כל אנשי העיר חל, אף שלא התמו על שטר, "ואע"ג דבדבורא בעלמא קא מתנו, וגרע טפי מאסמכתא". אכן התנאי, בכל אופן חל "בההיא הנאה דקא צייתי להדדי במידי דאיכא רווחא להאי כמו להאי. אידי דקני גמר ומקני". דהיינו חיוב הממון חל מתוך ההתחייבות הצדדים לשמירת התקנה שיש בה הנאה לכל הצדדים, ומתוך שכל צד מעוניין לזכות בהתחייבות הזולה, כך הוא מוכן לזכות את הזולה. (זה כלל גדול לענין אסיפות של דיירים, חברי קיבוצים וכו').

(3) אליבא דשיטה זו, אין כח לרוב לכוף על המיעוט תקנות שונות, פירש המהר"ם מרוטנבורג (במרדכי) "לשנות שלא מדעת כולם במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי ולא מיגדר מילתא, אין שומעין להן לעשות תקנה לעצמו שלא כתורה".

מכאן ניתן לדייק שתקנה שהיא למגדר מילתא, מותר לטובי העיר לתקן מחדש שלא על דעת כל בני העיר, ופירש המהרי"ק בשורש ק"פ, שאין הכוונה לתקנות הקהל, דהיינו, לתקנה אזרחית, אלא לתקנות שבאות לגדור פרצות במילי דשמיא (ואולי המהר"ם למד כן, מהתוספתא כופים אותו לבנות ביהכ"ג ולקנות ס"ח, ועיין בחחילת דברינו בבירור הלשון "כופים").

הגרא' בביאורו לשו"ע דייק מהלשון "רווחא להאי ופסידא להאי" שאף ורק בתקנות שמטלות לרעה חלק מהציבור, אין סמכות לרוב או לנבחריו לכוף על המיעוט, אבל תקנות כלליות שנוגעות לכולם בשווה, מותר להם לתקן (ומכאן חידש הגרא' שיחכן שלדעה זו מותר לטובי העיר להתנות על המידות והשערים בדבר חדש, "דשם הוא דבר השווה לכולם").

2. חובת ההתייעצות עם אדם חשוב

בגמ' ב"ב ה' ע"א מבואר לענין הסדר עבודה שקבעו ביניהם טבחים, שלהסדר יש חוקף "היכא דליכא אדם חשוב, אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו דמתנו". פירוש אין חוקף לתקנה שנקבעת בעיר שיושב בה אדם חשוב, אא"כ נועצו אהו תהילה והוא נחן את הסכמתו על התקנה.

הרא"ש (למס' ג"ב), הרשב"א בחשובה וכן המרדכי, סוברים שכשם שטבחים (דהיינו איגוד מקצועי) זקוקים להסכמתו של אדם חשוב, כך הדין גם בבני העיר שבאים לחקן תקנה.

אולם הריב"ש חולק - שלדעתו אך ורק אומנים (אגודה מקצועית) זקוקים לאישורו של אדם חשוב, אבל החלטה כלל - עירונית, מתוך הסכמת רוב חושבי העיר (או כולם) הינה בעלת חוקף גם ללא אישור אדם חשוב (עיי"ש שביאר בפנים חדשות את מהלך הגמ').

יתכן שמחלוקת זו נעוצה בהנמקה לחובת ההתייעצות. הרמב"ן (בחידושיו לב"ב) פירש שיש להתייעץ עם אדם חשוב, שמא בהחלטת האומנים יש הפסד ונזק לקהל, דהיינו שמא עשו האומנים תקנה לטובתם שבאה על חשבון הציבור (לדוגמא: וויסות קפדני של חיי המסחר, מבטל את גורם התחרות בין הסוחרים ובין האומנים וגורר אחריו עליית מחירים). אדם חשוב מאשר שתקנה זו באה לטובת הציבור ויש בה תועלת לכל בני הקהילה. לפיכך, נראה שאם זו תקנה שנתקנה על ידי כל הקהל ונבחרו, ומיוצגים כל המגזרים, אין לחשוש לקיפוח חלק מהתושבים, וע"כ אין חובת התייעצות באדם חשוב (אולם, גם לדעה זו, יתכן שלר"ת ולמהר"ם טרוטנבורג, שלעולם הרוב יכול לכופף על המיעוט, אין חוקף להתנאה ללא הסכמת אדם חשוב, שיאשר שאין בתקנה דכוי המיעוט וצ"ע).

אולם יש מן הראשונים שמחייבין לפנות אל אדם חשוב בגלל כבודו. לפיכך, אין להבחין, בין תקנה של אומנים או תקנה עירונית.

הרמב"ן לשיטתיה הוסיף: "נראה משום דלמא איכא פסידא ללקוחות, ואע"ג דחזיא השתא דליכא פסידא, לא הוי תנאייהו תנאי. ומשמע היכא דליכא אדם חשוב, אי נמי דליכא למיחש לפסידא... הוי תנאי". ברמב"ן מבואר שכל תקנה העוסקת בתחום שיש בו אפשרות לדכוי ולפגיעה בקבוצות מסוימות, אין לתקנה חוקף חוקי ללא אישור אדם חשוב,

אף אם יתברר שהחלטה הייתה צודקת. אבל אם הנושא עוסק בחחום שאינו יכול לגרור אחריו אפליה כלשהי, אין צורך בקבלת אישור מפי אדם חשוב.

3. נבחרת הקהל

מי יכול להחמנות לייצג את הקהל? הרא"ם בשו"ת כתב: "טובי העיר, בכל מקום, אינו רוצה לאמר היוחס חכמים או היוחס זקנים או היוחס עשירים, אלא היוחר משתדלים בצרכי ציבור, שכל צרכי הציבור נעשים על ידם". וכן ברבנו גרשום: "וכל המחמנה על הציבור אפילו הקל שבקלים - הרי הוא כאביר באבירים, ויפתח בדורו כשמואל בדורו".

4. פסק ההלכה

בשו"ע ח"מ סימן ב' הובאו ברמ"א שתי הדיעות: "וכן נוהגין בכל מקום שטובי העיר בעירן כב"ד הגדול ומכין ועונשין והפקרן הפקר כפי המנהג, אע"פ שיש חולקים וס"ל דאין כה ביד טובי העיר באלה, רק להכריח הציבור במה שהיה מנהג מקדם או שקיבלו עליהם מדעת כולם, אבל אינן רשאים לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי או להפקיע ממון שלא מדעת כולם" הוסיף הסמ"ע בס"ק י"א, שאף לדעה קמיחא אין סמכות לטובי העיר אלא בדבר שהוא מצרכי הקהל אבל להפקיע ממון מאחד לחבירו שאינו צורך הקהל פשיטא דלא.

ולדינא פסק החכם סופר בחשובה, שאף שיש לנטות להלכה כדעה השנייה, מ"מ היכא שכבר נהגו מכבר שיש כחה הרבים לכוף את המיעוט, או שיש כח לטובי העיר, אזלינן בחר המנהג "דגם לר"ח דס"ל דאינם יכולים להסיע על קיצתם אלא כשהסכימו כולם מתחילה, מ"מ מודה שאם יש מנהג שהרוב כופין את היחיד, לעשות כמו שהם אומרים" ופירש שזו כוונת דברי הרמ"א בהמשך לדבריו שהבאנו לעיל. "מ"מ הולכים אחר מנהג העיר, "דהיינו אם נהגו להתחשב בתקנות הקהל (הובא ב"פתחי חשובה" ס' קס"ג).

יש להוסיף שכיום לרשות המוניציפאלית מתווספות סמכויות מכה דינא דמלכותא דינא (לפי שיטות אחדות) ומכה משפט המלך (כמבואר בדרשות הר"ן) ואכמ"ל.